

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न व्यजानात्। इमेऽन्य इमेऽन्य इति। स देवान् शूनकरोत्। तान्भ्यषुणोत्। तान्पवित्रेणापुनात्। तान्पुरस्तात्पवित्रस्य व्यगृह्णात्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्॥१॥

देवता वा एता यजमानस्य गृहे गृह्यन्ते। यद्ग्रहाः। विदुरेनं देवाः। यस्यैवं विदुषं एते ग्रहा गृह्यन्ते। एषा वै सोमस्याऽऽहुतिः। यदुपांशुः। सोमेन देवांस्तर्पयाणीति खलु वै सोमेन यजते। यदुपांशुं जुहोति। सोमेनैव तद्देवांस्तर्पयति। यद्ग्रहां जुहोति॥२॥

देवा एव तद्देवान्गच्छन्ति। यच्चमसां जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानः सुवर्गं लोकमेति। किं न्वेतदग्रं आसीदित्याहुः। यत्पात्राणीति। इयं वा एतदग्रं आसीत्। मृन्मयानि वा एतान्यासन्। तैर्देवा न व्यावृतमगच्छन्। त एतानि दारुमयाणि पात्राण्यपश्यन्। तान्यंकुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्यावृत्तमगच्छन्। यद्दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति।
 व्यावृत्तमेव तैर्यजमानो गच्छति। यानि दारुमयाणि पात्राणि
 भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। यानि मृन्मयानि।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। काश्चतस्रः
 स्थालीर्वायव्याः सोमग्रहणीरिति। देवा वै पृश्निमदुहन्॥४॥

तस्या एते स्तना आसन्। इयं वै पृश्निः। तामादित्या
 आदित्यस्थाल्या चतुष्पदः पशून्दुहन्। यदादित्यस्थाली
 भवति। चतुष्पद एव तया पशून् यजमान इमां दुहे।
 तामिन्द्र उक्थ्यस्थाल्येन्द्रियमदुहत्। यदुक्थ्यस्थाली भवति।
 इन्द्रियमेव तया यजमान इमां दुहे। तां विश्वे देवा
 आग्रयणस्थाल्योर्जमदुहन्। यदाग्रयणस्थाली भवति॥५॥

ऊर्जमेव तया यजमान इमां दुहे। तां मनुष्या
 ध्रुवस्थाल्याऽऽयुरदुहन्। यद्ध्रुवस्थाली भवति। आयुरेव तया
 यजमान इमां दुहे। स्थाल्या गृह्णाति। वायव्येन जुहोति।
 तस्मादन्येन पात्रेण पशून्दुहन्ति। अन्येन प्रतिगृह्णन्ति। अथो
 व्यावृत्तमेव तद्यजमानो गच्छति॥६॥

ग्रहत्वं ग्रहां जुहोत्यकुर्वतादुहन्नाग्रयणस्थाली भवति नव च॥—————[१]

युव९ सुराममश्विना। नमुचावासुरे सचा। विपिपा॒ना
 शुभस्पती। इन्द्रं कर्म स्वावतम्। पुत्रमिव पितरावश्विनोभा।
 इन्द्रावतं कर्मणा द९सनाभिः। यत्सुरामं व्यपिबुः शचीभिः।
 सरस्वती त्वा मघवन्नभीष्णात्। अहाव्यग्रे हविरास्येते।
 सुचीव घृतं चमू इव सोमः॥७॥

वाज॒सनि९ र॒यिम॒स्मे सु॒वीरम्। प्र॒शस्तं धेहि य॒शसं
 बृ॒हन्तम्। यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षणः। व॒शा मे॒षा
 अवसृष्टास आहुताः। की॒ला॒ल॒पे सोमपृष्ठाय वेधसे। हृ॒दा
 म॒तिं ज॒नय॒ चारु॑म॒ग्नये॑। नाना॒ हि वा॑ दे॒वहि॑त॒९ स॒दो मि॒तम्।
 मा स९सृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा॒ त्वमसि॑ शुष्मिणी॒ सोमं
 ए॒षः। मा मा॑ हि९सीः स्वां योनिमाविशन्॥८॥

यदत्र शिष्ट९ र॒सिनः॑ सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो अपिबच्छचीभिः। अ॒हं
 तद॑स्य॒ मन॑सा शिवेन। सोम९ राजानमिह भक्षयामि। द्वे सु॒ती
 अ॑शृणवं पितृणाम्। अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्। ताभ्यामिदं
 विश्वं भुवन्९ समेति। अन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। यस्ते देव
 वरुण गायत्रच्छन्दाः पाशः। तं त ए॒तेना॑व यजे॥९॥

यस्ते देव वरुण त्रिष्टुच्छन्दाः पाशः। तं त ए॒तेना॑व यजे। यस्ते

देव वरुण जगतीछन्दाः पाशः। तं तं एतेनावं यजे। सोमो वा
 एतस्य राज्यमादत्ते। यो राजा सत्राज्यो वा सोमैः यजते।
 देवसुवामेतानि हवींषि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानां
 सवाः। त एवास्मै सवान्प्रयच्छन्ति। त एनं पुनः सुवन्ते
 राज्याय। देवसू राजा भवति॥१०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायैकं च॥ [२]

उदस्थाद्देव्यदितिर्विश्वरूपी। आयुर्यज्ञपतावधात्। इन्द्राय
 कृण्वती भागम्। मित्राय वरुणाय च। इयं वा
 अग्निहोत्री। इयं वा एतस्य निषीदति। यस्याग्निहोत्री
 निषीदति। तामुत्थापयेत्। उदस्थाद्देव्यदितिरिति। इयं वै
 देव्यदितिः॥११॥

इमामेवास्मा उत्थापयति। आयुर्यज्ञपतावधादित्याह।
 आयुरेवास्मिन्दधाति। इन्द्राय कृण्वती भागं मित्राय
 वरुणाय चेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अवर्ति वा एषैतस्य
 पाप्मानं प्रतिख्याय निषीदति। यस्याग्निहोत्र्युपसृष्टा
 निषीदति। तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्यात्। यस्यान्नं नाद्यात्।
 अवर्तिमेवास्मिन्पाप्मानं प्रतिमुञ्चति॥१२॥

दुग्ध्वा ददाति। न ह्यदृष्टा दक्षिणा दीयते। पृथिवीं वा एतस्य

पयः प्रविशति। यस्याग्निहोत्रं दुह्यमानं॑ स्कन्दति। यदद्य
दुग्धं पृथिवीमसक्तं। यदोषधीरप्यसंरुद्धदापः। पयो गृहेषु
पयो अघ्नियासु। पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीत्याह।
पय एवात्मन्गृहेषु पशुषु धत्ते। अप उपसृजति॥१३॥

अद्विरेवैनदाप्रोति। यो वै यज्ञस्यार्ते नानार्तं॑ स॑ सृजति।
उभे वै ते तर्ह्यार्च्छतः। आच्छति खलु वा एतदग्निहोत्रम्।
यदुह्यमानं॑ स्कन्दति। यदभिदुह्यात्। आर्ते नानार्तं यज्ञस्य
स॑ सृजेत्। तदेव यादृक्कीदृक्कं होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा
पुनरहोतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं यज्ञस्य निष्करोति॥१४॥

यद्युद्धृतस्य स्कन्देत्। यत्ततोऽहुत्वा पुनरेयात्। यज्ञं
विच्छिन्द्यात्। यत्र स्कन्देत्। तन्निषद्य पुनर्गृहीयात्।
यत्रैव स्कन्दति। तत एवैनत्पुनर्गृह्णाति। तदेव यादृक्कीदृक्कं
होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा पुनरहोतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं
यज्ञस्य निष्करोति॥१५॥

वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते। यस्याग्निहोत्रेऽधिश्रिते श्वाऽन्तरा
धावति। रुद्रः खलु वा एषः। यदग्निः। यद्वामन्वत्या
वर्तयेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानः स्यात्।

यदपोऽन्वतिषिञ्चेत्। अनाद्यमग्नेरापः। अनाद्यमाभ्यामपि
 दध्यात्। गार्हपत्याद्भस्मादाय। इदं विष्णुर्विचक्रम इति
 वैष्णव्यर्चाऽऽहवनीयोद्धृतं सयन्नुद्रवेत्। यज्ञो वै विष्णुः।
 यज्ञेनैव यज्ञं सन्तनोति। भस्मना पदमपि वपति
 शान्त्यै॥१६॥

वै देव्यर्दितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥—————[३]

नि वा एतस्याऽऽहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। निगार्हपत्य
 आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि निम्रोचति। दर्भेण
 हिरण्यं प्रबद्धं पुरस्ताद्धरेत्। अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्।
 यद्धिरण्यं पुरस्ताद्धरति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवैनं
 पश्यन्नुद्धरति। यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्॥१७॥

भागधेयेनैवैनं प्रणयति। ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्।
 ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः। सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति।
 अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत। व्रतमेव हृतमनु
 म्रियते। अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति। यस्ताम्यति।
 अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि
 निम्रोचति॥१८॥

पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति।
 वरुणो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतः सूर्योऽभि
 निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते।
 नि वा एतस्याऽऽहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। नि
 गार्हपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतः सूर्योऽभ्युदेति।
 चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वा
 अग्नेः प्रियं धाम। यदाज्यम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति।
 यदग्निं पूर्वः हरत्यथाग्निहोत्रम्। भागधेयेनैवैनं प्रणयति।
 ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः॥२०॥

सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति। परां ची वा एतस्मै व्युच्छन्ती
 व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतः सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना
 जुषताम्। यज्ञं देवेभिरिन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तम्। स्वाहेति
 प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवासयति।
 अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हृतमनु म्रियते।
 अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति॥२१॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतः

सूर्योऽभ्युदेति। पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य
निष्करोति। मित्रो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते।
यस्याऽऽहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेत्॥ २२॥

यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनु
रुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत।
रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यं
मन्थेत्॥ २३॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनं स्वाद्योनेः प्रजनयति।
गार्हपत्यं मन्थति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
तिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे
रय्यै रमस्व॥ २४॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
पशूनेवास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह।

ऋ॒ख्सा॒मे वै सा॒रस्व॒तावु॒त्सौ॑ । ऋ॒ख्सा॒माभ्या॒मेवै॒न॒५
समि॒न्धे । स॒म्राड॑सि वि॒राड॑सीत्या॒ह । र॒थन्त॑रं वै स॒म्राट् ।
बृ॒हद्वि॒राट् ॥ २५ ॥

ताभ्या॒मेवै॒न॒५ समि॒न्धे । वज्रो॒ वै च॒क्रम् । वज्रो॒ वा ए॒तस्य॑
य॒ज्ञं वि॒च्छि॑न॒त्ति । यस्या॒नो वा र॒थो वाऽन्त॑राऽग्री याति॑ ।
आ॒हव॑नीयमु॒द्वाप्य॑ । गा॒रह॑प॒त्यादु॒द्धरे॑त् । यद॑ग्रे पूर्वं प्रभृ॑तं प॒द५
हि ते॑ । सूर्य॑स्य र॒श्मीन॑न्वा॒त॒तान॑ । तत्र॑ रयि॒ष्ठाम॒नु सं भ॑रै॒तम् ।
सं नः॑ सृज सु॒म॒त्या वाज॑व॒त्येति॑ ॥ २६ ॥

पूर्वे॑णै॒वास्य॑ य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॒नु सन्त॑नोति । त्वम॑ग्रे स॒प्रथा॑
अ॒सीत्या॑ह । अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑ । दे॒वता॑भिरे॒व य॒ज्ञ५
सन्त॑नोति । अ॒ग्नये॑ पथि॒कृते॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पा॒लं निर्व॑पेत् ।
अ॒ग्निमे॒व प॑थि॒कृत॑ः स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति । स ए॒वैनं॑
य॒ज्ञियं॑ पन्था॒मपि॑ नयति । अ॒न॒ङ्गान्दक्षि॑णा । व॒ही ह्ये॑ष
समृ॑द्ध्यै ॥ २७ ॥

हर॒त्यथा॑ग्नि॒होत्रं॑ नि॒म्रोच॑ति हरे॒द्दे॒वता॑ गच्छ॒त्युद्वा॒र्येन्म॒न्थेद्र॑मस्व बृ॒हद्वि॒राडि॑ति नव॑ च (नि वै
पूर्वं त्रीणि॑ नि॒म्रोच॑ति दर्भे॑ण यद्धि॒रण्यम॑ग्नि॒होत्रं॑ पुन॒र्वरु॑णो वारु॑णं नि वा ए॒तस्या॒भ्युदे॑ति
चतु॑र्ग॒हीत॑माज्यं यदाज्यं परा॑च्यु॒षाः पुन॑र्मि॒त्रो मैत्रं॑ यस्याऽऽह॒वनी॑येऽनु॒द्वाते॑ गा॒रह॑प॒त्यो यद्वै

मन्थेदुद्धरेत्॥॥

[४]

यस्य प्रातः सवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यं दिने सवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्ययति मरुतामिति धयद्वतीषु कुर्वन्ति। हिनस्ति वै सन्ध्यधीतम्। सन्धीव खलु वा एतत्। यत्सवनस्यातिरिच्यते। यद्धयद्वतीषु कुर्वन्ति। सन्धेः शान्त्यै। गायत्रं सामं भवति पञ्चदशः स्तोमः। तेनैव प्रातः सवनान्नयन्ति॥२८॥

मरुत्वतीषु कुर्वन्ति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनुं शंसति। मध्यत एव यज्ञं समादधाति। यस्य माध्यं दिने सवने सोमोऽतिरिच्यते। आदित्यं तृतीयसवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौरिवीतं सामं भवति। अतिरिक्तं वै गौरिवीतम्। अतिरिक्तं यत्सवनस्यातिरिच्यते॥२९॥

अतिरिक्तस्य शान्त्यै। बण्मुहां अंसि सूर्येति कुर्वन्ति। यस्यैवाऽऽदित्यस्य सवनस्य कामेनातिरिच्यते। तेनैव कामेन समर्धयन्ति। गौरिवीतं सामं भवति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति। सप्तदशः स्तोमः। तेनैव

तृतीयसवनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनूत्रयन्ते। होताऽनु
शः सति॥ ३०॥

मध्यत एव यज्ञः समादधाति। यस्य तृतीयसवने
सोमोऽतिरिच्येत। उक्थ्यं कुर्वीत। यस्योक्थ्येऽतिरिच्येत।
अतिरात्रं कुर्वीत। यस्यातिरात्रेऽतिरिच्येते। तत्त्वै दुष्प्रज्ञानम्।
यजमानं वा एतत्पशवं आसाहयन्ति। बृहत्सामं भवति।
बृहद्वा इमाँल्लोकान्दाधार। बार्हताः पशवः। बृहतैवास्मै
पशून्दाधार। शिपिविष्टवतीषु कुर्वन्ति। शिपिविष्टो वै
देवानां पुष्टम्। पुष्ट्यैवैनः समर्धयन्ति। होतुश्चमसमनूत्रयन्ते।
होताऽनुशः सति। मध्यत एव यज्ञः समादधाति॥ ३१॥

यन्ति सर्वनस्यातिरिच्यंते शः सति दाधाराद्यौ च॥ [५]

एकैको वै जनतायामिन्द्रः। एकं वा एताविन्द्रमभि
सः सुनुतः। यौ द्वौ सः सुनुतः। प्रजापतिर्वा एष
वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं
वा एते सः सुन्वतोर्निर्बप्सति। पूर्वणोपसृत्या देवता
इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयांभवति। एतिवन्त्याज्यानि
भवन्त्यभिजित्यै॥ ३२॥

म॒रु॒त्वंतीः॑ प्र॒ति॒प॒दः॑। म॒रु॒तो॒ वै दे॒वाना॑म॒प॒राजि॑तमा॒य॒त॒नम्।
 दे॒वाना॑मे॒वाप॑राजित आ॒य॒त॒ने य॑तते। उ॒भे बृ॑ह॒द्रथ॑न्त॒रे भ॑वतः।
 इ॒यं वा॒व र॑थन्त॒रम्। अ॒सौ बृ॑हत्। आ॒भ्यामे॒वैन॑म॒न्तरै॑ति।
 वा॒चश्च॒ मन॑सश्च। प्रा॒णाच्चा॑पा॒नाच्च॑। दि॒वश्च॒ पृथि॑व्याश्च॥३३॥

सर्व॑स्माद्वि॒त्ताद्वेद्या॑त्। अ॒भि॒व॒र्तो ब्र॑ह्मसा॒मं भ॑वति।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भि॒वृ॒त्त्यै। अ॒भि॒जि॒द्भव॑ति। सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्या॑भि॒जित्यै॑। वि॒श्वजि॒द्भव॑ति। वि॒श्वस्य॑ जि॒त्यै। यस्य॑
 भूया॑ंसो य॒ज्ञक्र॑तव॒ इत्या॑हुः। स दे॒वता॑ वृ॒द्ध इति॑।
 यद्य॑ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमः॑ प॒रस्ता॑त्स्यात्॥३४॥

उ॒क्थ्यं॑ कुर्वीत। यद्यु॒क्थः॑ स्यात्। अ॒ति॒रा॒त्रं कुर्वी॑त।
 य॒ज्ञक्र॑तुभि॒रे॒वास्य॑ दे॒वता॑ वृ॒द्धे। यो वै छ॒न्दो॑भि॒रभि॑भवति। स
 स॑सु॒न्वतो॑र॒भि॑भवति। सं॒वेशाय॑ त्वोप॒वेशाय॑ त्वे॒त्याह॑।
 छ॒न्दा॑ंसि॒ वै सं॑वेश॒ उप॑वेशः। छ॒न्दो॑भि॒रे॒वास्य॑
 छ॒न्दा॑स्य॒भि॑भवति। इ॒ष्टर्गो॑ वा ऋ॒त्विजा॑मध्व॒र्युः॥३५॥

इ॒ष्टर्गः॑ खलु॒ वै पूर्॒वोऽष्टुः॑ क्षी॒यते॑। प्रा॒णा॑पा॒नौ मृ॒त्योर्मा॑
 पा॒त॒मि॒त्याह॑। प्रा॒णा॑पा॒नयो॑रे॒व श्र॑यते। प्रा॒णा॑पा॒नौ मा॑
 मा॑हा॒सिष्ट॑मि॒त्याह॑। नैनं॑ पु॒राऽऽयु॑षः प्रा॒णा॑पा॒नौ ज॑हितः।

आर्तिं वा एते नियन्ति। येषां दीक्षितानां प्रमीयते। तं
यदववर्जयुः। क्रूरकृतामिवेषां लोकः स्यात्। आहर दहेति
ब्रूयात्॥ ३६॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुयुः। इयं
वै सर्पतो राज्ञी। अस्या एवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः।
यत्स्तुतमननुशस्तमिति। होता प्रथमः प्राचीनावीती
मार्जालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्तयेत्।
उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥ ३७॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति। त्रयं
इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः परियन्ति।
षट्स्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते। अग्न आयूँषि
पवस इति प्रतिपदं कुर्वीरन्। रथन्तरसामैषाँ सोमः स्यात्।
आयुरेवात्मन्दधते। अथो पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥ ३८॥

अभिजित्यै पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरुँस्त्रीणि च॥—————[६]

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति।
यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै

रूपाणा॑मी॒शे। य ए॒व रू॒पाणा॑मी॒शे। सोऽस्मि॑न्प॒शून् वी॒र्यं
यच्छ॑ति। नास्मा॑त्प॒शवो॑ वी॒र्यम॑प॒ क्राम॑न्ति। आर्तिं॑ वा ए॒ते
निय॑न्ति। येषां॑ दी॒क्षिता॑नाम॒ग्निरु॒द्वाय॑ति॥३९॥

यदा॑हव॒नीयं॑ उ॒द्वाये॑त्। यत्तं म॒न्ये॑त्। विच्छि॑न्धात्।
भ्रातृ॑व्यमस्मै॒ जन॑येत्। यदा॑हव॒नीयं॑ उ॒द्वाये॑त्। आग्नी॑द्धादुद्ध॒-
रेत्। यदा॑ग्नी॑द्ध उ॒द्वाये॑त्। गार्ह॑पत्यादुद्ध॒रेत्। यद्गार्ह॑पत्य
उ॒द्वाये॑त्। अत॑ ए॒व पुन॑र्मन्येत्॥४०॥

अत्र॑ वाव स निल॑यते। यत्र॑ खलु॒ वै नि॒लीन॑मुत्त॒मं प॑श्यन्ति।
तदे॑नमिच्छन्ति। यस्मा॑द्द्वारो॒रुद्वाये॑त्। तस्या॒रणीं॑ कुर्यात्।
ऋमु॒कमपि॑ कुर्यात्। ए॒षा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या त॒नूः। यत्क्रु॑मुकः।
प्रि॒ययै॒वैनं॑ त॒नुवा॒ सम॑र्धयति। गार्ह॑पत्यं म॒न्यति॥४१॥

गार्ह॑पत्यो॒ वा अ॒ग्नैर्योनिः॑। स्वादे॒वैनं॑ योने॑र्जनयति।
नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यं॒ जन॑यति। यस्य॒ सोमं॑ उप॒दस्ये॑त्।
सुव॑र्णं॒ हिर॑ण्यं द्वेधा विच्छि॑द्य। ऋ॒जीषे॑ऽन्यदा॑धूनुयात्।
जुहु॑यादन्यत्। सोमं॑मे॒वाभि॑षुणोति। सोमं॑ जुहोति। सोम॑स्य
वा अ॑भिषूयमाणस्य प्रि॒या त॒नूरु॑दक्रामत्॥४२॥

तत्सुव॑र्णं॒ हिर॑ण्यमभवत्। यत्सुव॑र्णं॒ हिर॑ण्यं कुर्वन्ति।

प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीत॑ः सोममपहरे॑युः।
 क्रीणीयादे॒व। सै॒व ततः॑ प्रायश्चित्तिः। यस्य॑ क्री॒तमपहरे॑युः।
 आ॒दा॒राऽश्च॑ फाल्गु॒नानि॑ चा॒भिषु॑णुयात्। गा॒य॒त्री य॑
 सोम॒माहर॑त्। तस्य॒ योऽ॑शुः पुरा॑ऽप॒तत्॥४३॥

त आ॒दा॒रा अ॑भवन्। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। तस्य॑ व॒ल्कः
 परा॑ऽप॒तत्। तानि॑ फाल्गु॒नान्य॑भवन्। प॒शवो॒ वै फाल्गु॑नानि।
 प॒शवः॑ सोमो॒ राजा॑। यदा॑दा॒राऽश्च॑ फाल्गु॒नानि॑ चा॒भिषु॑णोति।
 सोम॑मे॒व राजा॑नम॒भिषु॑णोति। श्रु॒तेन॑ प्रातः स॒वने॑ श्रीणीयात्।
 द॒ध्रा म॒ध्यं दि॒ने॥४४॥

नी॒त॒मि॒श्रेण॑ तृतीयस॒वने॑। अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमः॑ स्याद्रथन्त॒रसा॑मा।
 य ए॒व॒त्विजो॑ वृ॒ताः स्युः॑। त ए॒नं या॑जयेयुः। एकां॒ गां
 दक्षि॑णां दद्या॒त्तेभ्य॑ ए॒व। पुनः॑ सोमं॑ क्रीणीयात्। य॒ज्ञेनै॒व
 तद्य॒ज्ञमिच्छ॑ति। सै॒व ततः॑ प्रायश्चित्तिः। सर्वा॑भ्यो॒ वा ए॒ष
 दे॒वता॑भ्यः॒ सर्वे॑भ्यः पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मान॑मागु॒रते॑। यः स॒त्राया॑गु॒रते॑।
 ए॒तावा॑न्खलु॒ वै पुरु॑षः। याव॑दस्य वि॒त्तम्। स॒र्ववे॒दसे॑न॒ यजे॑त।
 स॒र्वपृ॑ष्ठोऽस्य॒ सोमः॑ स्यात्। सर्वा॑भ्य ए॒व दे॒वता॑भ्यः॒ सर्वे॑भ्यः
 पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मानं॑ निष्क्रीणीते॥४५॥

उद्धारयति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पराऽपंतन्मध्यन्दिन आगुरते पञ्च च॥—————[७]

पवमानः सुवर्जनः। पवित्रेण विचर्षणिः। यः पोता स पुनातु
मा। पुनन्तु मा देवजनाः। पुनन्तु मनवो धिया। पुनन्तु विश्वं
आयवः। जातवेदः पवित्रवत्। पवित्रेण पुनाहि मा। शुक्रेण
देव दीद्यत्। अग्ने क्रत्वा क्रतूँ रनु॥४६॥

यत्ते पवित्रमर्चिषि। अग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमहे।
उभाभ्यां देव सवितः। पवित्रेण सवेन च। इदं ब्रह्म पुनीमहे।
वैश्वदेवी पुनती देव्यागात्। यस्यै बह्वीस्तनुवो वीतपृष्ठाः। तथा
मदन्तः सधमाद्येषु। वयँ स्याम पतयो रयीणाम्॥४७॥

वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनेषिरो मयोभूः।
द्यावापृथिवी पयसा पयोभिः। ऋतावरी यज्ञिये मा पुनीताम्।
बृहद्भिः सवितस्तृभिः। वर्षिष्ठैर्देव मन्मभिः। अग्ने दक्षैः पुनाहि
मा। येन देवा अपुनत। येनाऽऽपो दिव्यं कशः। तेन दिव्येन
ब्रह्मणा॥४८॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे। यः पावमानीरध्येति। ऋषिभिः सम्भृतं
रसम्। सर्वं स पूतमश्जाति। स्वदितं मातरिश्चना।
पावमानीर्यो अध्येति। ऋषिभिः सम्भृतं रसम्। तस्मै

सरस्वती दुहे। क्षीरं सर्पिर्मधूदकम्। पावमानीः
स्वस्त्ययनीः॥४९॥

सुदुघा हि पयस्वतीः। ऋषिभिः सम्भृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतं
हितम्। पावमानीर्दिशन्तु नः। इमं लोकमथो अमुम्।
कामान्त्समर्धयन्तु नः। देवीर्देवैः समाभृताः। पावमानीः
स्वस्त्ययनीः। सुदुघा हि घृतश्रुतः। ऋषिभिः सम्भृतो
रसः॥५०॥

ब्राह्मणेष्वमृतं हितम्। येन देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते
सदा। तेन सहस्रधारेण। पावमान्यः पुनन्तु मा। प्राजापत्यं
पवित्रम्। शतोद्यामं हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयम्। पूतं
ब्रह्म पुनीमहे। इन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु। सोमः स्वस्त्या
वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा। जातवेदा
मोर्जयन्त्या पुनातु॥५१॥

अनु रयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्रुतः ऋषिभिः सम्भृतो रसः पुनातु त्रीणि

च॥ _____ [८]

प्रजा वै सत्रमासत तपस्तप्यमाना अजुह्वतीः। देवा
अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तम-

जुहवुः। तेनार्धमास ऊर्जमवारुन्धत। तस्मादर्धमासे देवा
इज्यन्ते। पितरौऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्।
तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन मास्यूर्जमवारुन्धत।
तस्मान्मासि पितृभ्यः क्रियते। मनुष्या अपश्यञ्चमसं
घृतस्य पूर्णं स्वधाम्॥५२॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन द्वयीमूर्जमवारुन्धत।
तस्माद्विरहो मनुष्येभ्य उपहियते। प्रातश्च सायं च।
पशवोऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्त-
मजुहवुः। तेन त्रयीमूर्जमवारुन्धत। तस्मात्रिरहः पशवः
प्रेरते। प्रातः सङ्गवे सायम्। असुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य
पूर्णं स्वधाम्॥५३॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन संवत्सर ऊर्जमवारुन्धत।
ते देवा अमन्यन्त। अमी वा इदमभूवन्। यद्वयं स्म
इति। त एतानि चातुर्मास्यान्यपश्यन्। तानि निरवपन्।
तैरेवेषान्तामूर्जमवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥५४॥

यद्यजते। यामेव देवा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे।
यत्पितृभ्यः करोति। यामेव पितर ऊर्जमवारुन्धत।

तान्तेनावरुन्धे। यदावसुथेऽन्नं हरन्ति। यामेव मनुष्या
ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यद्वक्षिणां ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर-
यजते। यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे।
भवंत्यात्मना। परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा
एषा विक्रान्तिः। यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिँल्लोके
प्रत्यतिष्ठत्। वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिँल्लोके। एष
ह त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवं विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा
ददात्यतिष्ठच्चत्वारि च॥ [९]

अग्निर्वाव संवत्सरः। आदित्यः परिवत्सरः। चन्द्रमा
इदावत्सरः। वायुरनुवत्सरः। यद्वैश्वदेवेन यजते। अग्निमेव
तत्संवत्सरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः। संवत्सरीणां
स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।
आदित्यमेव तत्परिवत्सरमाप्नोति॥५७॥

तस्माद्वरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त
इत्याशासीत। यत्साकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावत्सर-

मा॑प्रोति। तस्मा॑त्साकमे॒धैर्यज॑मानः। इ॒दाव॑त्स॒रीणां॑
स्व॒स्तिमा॑शा॒स्तु इत्या॑शासीत। यत्पि॑तृय॒ज्ञेन॑ यज॑ते। दे॒वाने॒व
तद॑न्वव॑स्यति। अथ॒वा अस्य॑ वा॒युश्चा॑नुवत्स॒रश्चाप्री॑ता-
वुच्छि॑ष्येते। यच्छु॑नासी॒रीये॑ण॒ यज॑ते॥५८॥

वा॒युमे॒व तद॑नुवत्स॒रमा॑प्रोति। तस्मा॑च्छु॒नासी॒रीये॑ण॒
यज॑मानः। अ॒नुव॑त्स॒रीणां॑ स्व॒स्तिमा॑शा॒स्तु इत्या॑शासीत।
स॒वत्स॒रं वा ए॒ष ई॒प्सती॑त्याहुः। यश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्यज॑त इति॑।
ए॒ष ह॒ त्वै स॑वत्स॒रमा॑प्रोति। य ए॒वं वि॒द्वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्यज॑ते।
वि॒श्वे दे॒वाः स॑म॒यज॑न्त। ते॑ऽग्निमे॒वाय॑जन्त। त ए॒तं
लो॒कम॑जयन्॥५९॥

यस्मि॑न्न॒ग्निः। यद्वै॑श्वदे॒वेन॑ यज॑ते। ए॒तमे॒व लो॒कं ज॑यति।
यस्मि॑न्न॒ग्निः। अ॒ग्नेरे॒व सायु॑ज्यमु॒पैति॑। य॒दा वै॑श्वदे॒वेन॑
यज॑ते। अथ॑ स॒वत्स॒रस्य॑ गृहप॑तिमाप्रोति। य॒दा स॑वत्स॒रस्य॑
गृहप॑तिमा॒प्रोति॑। अथ॑ स॒हस्र॑या॒जिन॑माप्रोति। य॒दा
स॑हस्र॒या॒जिन॑मा॒प्रोति॑॥६०॥

अथ॑ गृहमे॒धिन॑माप्रोति। य॒दा गृहमे॒धिन॑मा॒प्रोति॑।
अथा॒ग्निर्भव॑ति। य॒दाग्निर्भव॑ति। अथ॑ गौर्भव॑ति। ए॒षा

वै वैश्वदेवस्य मात्रा॥ एतद्वा एतेषामवमम्। अतोतो वा
उत्तराणि श्रेयांसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त।
तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैरयजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैरयजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव
सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासै-
रयजत। तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो
राजा छन्दांसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतं लोकमजयत्। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति।
यत्साकमेधैरयजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिंश्चन्द्रमा
विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै
चन्द्रमाः। एष ह त्वे साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवं
विद्वान्त्साकमेधैरयजते। यत्सोमश्च राजा छन्दांसि च
समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं
पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतं लोकमजयन्। यस्मिन्नृतवः।

यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नृतवः।
ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमं देवं त्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै
ता अप्रथन्त। य एवं विद्वाः स्र्यम्बकैर्यजते। प्रथते प्रजायां
पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनं शुनासीरीयेणायजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण यजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र
चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति।
जीवन्वा एष ऋतूनप्येति। यदि वसन्ता प्रमीयते। वसन्तो
भवति। यदि ग्रीष्मे ग्रीष्मः। यदि वर्षासु वर्षाः। यदि शरदि
शरत्। यदि हेमन् हेमन्तः। ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमप्येति।
संवत्सरः प्रजापतिः। प्रजापतिर्वैषः॥६६॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्त्सहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्वं साकमेधेरयजत
समैधन्त पितृयज्ञत्वं जयति यस्मिन्वायुरहेमन्तस्त्रीणि च॥_____ [१०]

उभये युवः सुराममुदस्थान्नि वै यस्य प्रातः सवन एकैकोऽसुर्यं पवमानः प्रजा वै

स॒त्रमा॑सता॒ग्निर्वा॑व सं॒वत्स॒रो द॑श॥१०॥

उ॒भये॒ वा उ॒द॒स्था॒त्सर्वा॑भिर्म॒ध्यतो॑ऽत्र॒ वाव॒ ब्रा॑ह्म॒णेष्व॑थं गृ॒हमे॒धिन्॒ ष॑ट्त्थ॒ष्टिः॥६६॥

उ॒भये॒ वा वै॑षः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥